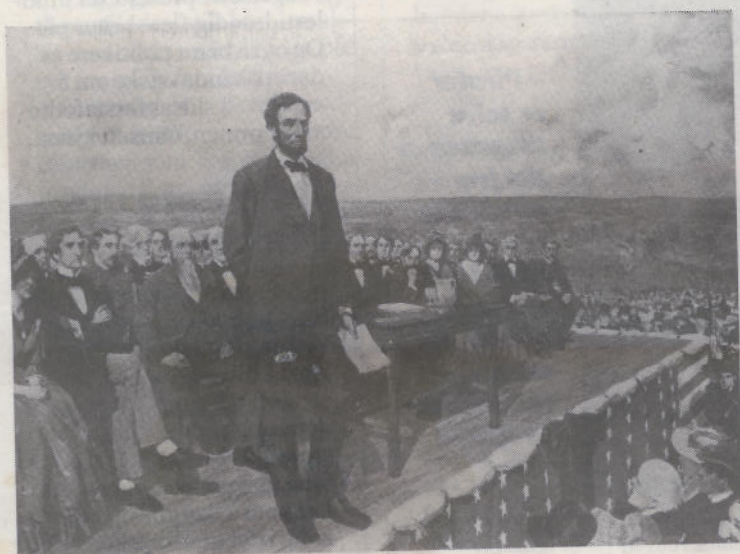

Serie 150 år siden Den amerikanske borgerkrigen

Grusomme scener: Bildene av de døde ved Antietam i Maryland, sørstatene kaller slaget for Sharpsburg, har en sentral plass som minner om den blodigste dagen i amerikansk krigshistorie. Foto: ALEXANDER GARDNER / Library of Congress / Univeristy of Michigan

Historisk tale: President Abraham Lincoln fremfører The Gettysburg Address. Bare 269 ord, men en av de mest berømte talene i amerikansk historie. Samtidig tegning.

Krigens blodigste slag: Slaget ved Gettysburg ble utkjempet 1.-3. juli 1863, og ble det blodigste slaget under den amerikanske borgerkrigen. Tilsammen ble 51000 soldater drept eller skadd i det som i ettertid er blitt sett på som et vedepunkt i borgerkrigen.

Amerikanernes fire

«Bless the Lord!» Ropet rullet nedover gaten, mellom ruinene av herskapshusene og inn i slaveskurene i bakgårdene: «Det er den store Messias! Jeg kjente ham igjen med det samme jeg så ham. Han er kommet for å fri sine barn fra lenkene. Glory hallelujah!»

Det triste, langstrakte ansiktet revnet i et slags smil. Mannen i den grå frakken og den karakteristiske flosshatten løftet hendene som til en velsignelse: «Dere er fri. Fri som luften.»

Umiddelbart smalt det tilbake fra en av kvinnene i flokken: «Jeg vet at jeg er fri, for jeg har sett Fader Abraham og tatt på ham.»

Slik ankom De forente staters 16. president, valgt uten én stemme fra ti av sørstatene, til Richmond. I fire år hadde Virginias perle vært hovedstad i Amerikas Konfødererte Stater. Nå lå byen i grus, stukket i flammer av sine egne og invadert av fienden fra nord. Men gatene, eller det som var igjen av dem, var fulle av jubel. Fra kjellere og rønner strømmet svarte mennesker for å ta imot sin store frigjører. I forrige uke var de slaver, slik deres forfedre hadde vært det like tilbake til 1619. Ikke lenger.

En droy uke senere var det

helt slutt. Robert E. Lees utførte den største av mange store militære bragder da han overga den ennå mektige Army of Northern Virginia på en måte som reddet freden. Hans motstander gjennom så mange slag, general Ulysses S. Grant, viste seg også å være en mann for de store anledninger. Men da Lee og Grant rakte hverandre hånden, hadde Lincoln bare to dager igjen å leve. Den første presidentmorder i amerikansk historie hadde ladet den lille derringeren.

Bror mot bror

Har noen måned vært viktigere for USAs historie enn april 1865? 4. april lot Lincoln seg hylle av de svarte i Richmond. 9. april, overga general Robert E. Lee seg ved Appomattox. 14. april ble Lincoln myrdet midt i Washington. Fire års borgerkrig var over, men mannen som med en vilje av granitt hadde båret utløst og vunnet den, var borte.

Ingen andre nasjoner hadde utkjempet en borgerkrig for å få opphevet slaveriet, men her hadde bror skutt på bror og fedre kjempet mot sønner. Nordstatenes førstedame, Abraham Lincolns Martha, hadde fire brødre og tre svogrer som sloss mot alt hennes mann sto for. To av dem ble drept.

Lidelsene sprengte språket. Selv de få skriveføre blant soldatene strevde med å finne ord for det de hadde opplevd. De kunne nok beskrive smerten som jóg gjennom føttene da Lees hær invaderte Maryland i 1862 og tusenvis av soldater marsjerte barbeint på landeveier dekket med knust stein, eller vasset like barbeint gjennom snøen i Appalachene. Men hvem kunne formulere ydmykelsen og desperasjonen hos de utsultede soldatene, som krøp mellom hestebeina og grov hendene ned i møkka for å finne ufordøyde maiskorn? Hvem kunne beskrive synet av amputerte føtter og armer sta-

blet i hauger høyere enn en mann kunne strekke seg, de fleste sagnet eller skåret av uten bedøvelse – med kniver slipt mot legens skosåler?

Andrew Delbanco, leder for amerikanske studier ved Columbia University, beskriver krigen som «Amerikas fire år lange nedstigning til organisert villskap». Krigen var et helvete, både på og av slagmarken. Dobbelte så mange soldater døde av skjørbuk, dysenteri, meslinger og lungebetennelse som av muskettkuler og kanonsplinter. 57 000 soldater døde av diaré, omtrent like mange som USA mistet i hele Vietnamkrigen.

Den blodigste dagen

17. september 1862 er fortsatt den blodigste dagen i amerikansk historie. Da tordnet de to hærene sammen i maisåkrerne ved Antietam utenfor Sharpsburg i Maryland. Sørstatenes tropper ble ledet av Lee selv og hans viktigste general, Thomas «Stonewall» Jackson. Men de kunne bare mønstre 40 000 mann mot den notorisk feige general McClellands 80 000 blåjakker.

Vorst gikk det utover texanerne. Ett av regimentene deres mistet 80 prosent av soldatene. Da mørket falt som et barmhjer-

tig scenetepp, og drønnet fra kanonene og den øredøvende knattringen fra titusenvis av rifler og musketter stilnet, lå det 23 000 døde og sårede igjen.

De voldsomme tapene og de ubeskrivelige lidelsene både grep og forherdet soldatene. En texaner beskrev hvordan han gikk omkring på slagmarken om natten med et stearinlys for å lete etter vennene som var blitt igjen: «Fra alle sider hørte jeg de fryktelige stønnene fra de sårede og de hjerteskjærende skrikene etter vann og hjelp. Venner og fiender om hverandre.» Scenen gjorde ham «inntil margen syk og lei av soldatlivet». Men en annen veteran skrev hjem fra Antietam at «jeg bryr meg ikke mer om synet av døde menn enn om det skulle være døde griser».

Antietam var slaget med flest døde og sårede i løpet av én dag, men listen over nasjonens dødsmarker har mange andre navn. Ved den lille metodistkirken i Shiloh i det sørvestlige Tennessee ble 20 000 drept eller såret i løpet av to dager i april 1862. 25 000 sårede eller døde lå igjen i Wilderness, Virginia i mai 1864, 14 dager senere ble ytterligere 30 000 drept eller såret ved slaget ved Spotsylvania, også det i Virginia. Slaget ved Chickamauga i Georgia i september